

När resurserna minskar krävs fantasi, inlevelse och prioritering. Hela syftet med äldrevård måste vara att skapa möjligheter till meningsfullt liv. Allt kan bli fel om vi glömmet MENINGSPERSPEKTIVET, skriver Lars Mårtensson, som med hjälp av sin fars erfarenheter vill framhålla ett grundproblem i svensk äldrevård.

Äldreboende, en själslig dödsdom

Knut Mårtensson, född 1902, blev 99 år. Men nu ville han inte leva längre. Med de livsvillkor han fick i dagens svenska äldrevård ville han inte leva.

Han tillbringade sina sista år på ett gruppboende för senildementa i Borås. Han var glömsk och förvirrad, men han hade kvar förmågan att glädjas och njuta, sin filosofi, sin humor och förmågan till inlevelse i medmänniskor.

Knut ville komma ut - ut i naturen, ut bland vanliga människor. Helst en stund varje dag. "Överstiger den servicenivå som kan erbjudas," var kommunens standard svar. Om inte närstående hade kommit ibland skulle han, som många andra gamla, varit ständigt inlåst.

Resurserna har krympt så att svensk äldrevård av detta skäl har utarmats. Därför krävs emellertid, än mer än tidigare, fantasi, inlevelse och prioritering. Personal på golvet som kanske ofta vet vad som är viktigast för de gamla kan inte mycket göra utan stöd av en målmedveten ledning. "Om vi går ut med de gamla tror dom (dvs. ledningen) att vi har för lite att göra. Det är bäst vi stannar inne och gör sådant som egentligen inte är lika viktigt: dammar, putsar fönster, städar, bakar kakor."

Vad behöver människan för att livet skall ha mening? Den frågan borde vara utgångspunkt för all äldrevård. Därmed får även personalen en utmaning som ger arbetsdagen mål och mening. Självklat? Ja. Men denna självklarhet tycks glömd.

Stunder med mening, stunder av liv. När Knut kom ut i samhället, ut i luften, ut i solen, ut i naturen. När han kom ut från "anstalten".

Om en sådan målinriktad vårdplanering hade funnits för Knut skulle man visat intresse för vad Knut själv ville och vad hans vänner och närstående kunde berätta om honom.

"En sjuksköterska med ansvar för vård i livets slutskede i Jönköping sa att det skulle vara en självklarhet för henne att försöka komma ut med Knut i ett sådant fall där både han och anhöriga ser det som viktigt ... Då kan det ge hela dagen mening. Man får se det som dagens uppgift och låta annat bli mindre viktigt för den personen."
(citrat ur brev om Knut till Borås kommun 00-01-26)

Vad behöver människan för att livet skall ha mening? Svaret på denna fråga bör vara ledstjärnan, inte bara i vården av den enskilda människan, utan också när en kommun planerar och bygger ett äldreboende.

Med detta perspektiv, meningsperspektivet, skulle inte kommunen förlagt äldreboendet till hyreshus i en ny stadsdel obekant för de flesta gamla boråsare - till hyreshus som stod tomma därför att ingen ville bo där.

Knut saknade sin hemstad. Han ville "flytta hem till Borås". Han bodde inte längre i det Borås han kände. Han kunde lika gärna varit inlåst på en tredje våning i Jönköping eller Halmstad.

Vi vill slippa tänka på den ålderdom och död som väntar oss. Det är kanske därför vi har en äldrevård där både gamla och personal lider av meningslöshet. Knut är begravd. Men vi kan lära av hans erfarenhet: Försöka se de gamlas situation och vår egen ålderdom. Se med perspektiv. Meningsperspektiv.

En solig vårdag år 2000 kom Knut tillsammans med sin vän Bertil, 73, ut genom entren till äldreboendet. De satte sig på en soffa där det redan satt en gammal, till synes håglös dam med en följeslagare. Knut njöt av solen och sa plötsligt: "Här är så fint så jag tycker vi tar upp en allsång." Så stämde han upp "I sommarens soliga dagar" och sjöng hela sången till slut. Den gamla damen lyste upp och gladdes. Så blev det, tack vare Knut, en solskensstund för dessa fyra människor på soffan.

Bertil berättar hur Knut ofta kunde säga något med en slående humoristisk eller filosofisk poäng. Ett exempel är ett samtal i Kypesjöns bastu med en 65-åring som berättade att han skulle pensioneras och bo i ett hus i Spanien. Knut: "Det var långt bort." 65-åringen: "Om två år fyller Du hundra. Då får Du möta kungen." Knut svarade att han inte har något intresse av att möta kungen. Det ville han inte. 65-åringen: "Men säg något Du önskar när Du blir 100." Knut:

"Det finns något jag vill. Men det går inte." 65-åringen insisterade: "Det går säkert. Säg vad det är." "Nej det går inte!" insisterade Knut. Men till slut berättade han: "Jag skulle vilja möta Nanna, min mamma, och prata med henne." 65-åringen blev helt tyst, konstaterade Bertil.

En annan gång, när Bertil och Knut steg in i omklädningsrummet till Kypesjöns bastu, sade Knut (som med sin dimmiga syn uppfattade situationen men inte kunde se individerna där inne) med hög officersröst:

"Har alla kommit?"

Från en av gubbarna i omklädningsrummet hördes:

"Ja, Mårten!"

Knut: "Jaha. Då sätter vi igång!"

I februari-mars 2001, bara någon månad innan Knut till slut beslöt att "klippa av", hälsade Hebriana på hos honom ett par gånger. Under bestyr på toaletten frågade Knut: "När blir jag 100 år?" Och sedan: "Är Du 91 år?" Skrattande svarade Hebriana: "44 år." Det måste hon upprepa flera gånger. "Njuter Du av Din unga kropp?" frågade då Knut.

Bild: Kent Hallgren

Knut med vännen Bertil

(från reportage i GP 00-04-09. Se: <http://www.gp.se/special/vard/art1.shtml>)

När hände detta: Stunder med mening, stunder av liv, små stunder av ljus i mörkret? När levde Knut? Det hände när medmänniskor som Bertil eller Hebriana kom till honom. Det hände när han kom ut - ut i samhället, till människor och miljöer han kände sedan förr, och ut i naturen, där han kunde känna vind, sol och vatten mot sin hud. Det hände när han kom ut från det som han kallade "anstalten".

Detta skedde dock sällan. Alltför sällan för att göra livet värt att leva. Och för många gamla på äldreboenden är situationen ändå värre. De har ingen som ens försöker föra deras talan. De har ingen Bertil.

Många är ständigt inlåsta och övergivna. De dör snabbt av mänsklig undernäring. Ofta är flyttningen till ett äldreboende, typ gruppboende för senildementa, en själslig dödsdom. Måste inte frågan för Dig och mig när den dagen kommer vara: Skall vi vänta på verkställandet? Är det inte bäst att "klippa av" direkt?

Den frågan ställde Knut hösten 1999: "Det är väl ingen mening. När man inte ser och hör dåligt också. Då är det väl bäst att klippa av ... När jag är till sådant besvär." Själva frågan innebar ett hopp. Drygt ett år senare hade hoppet dött.

Gång på gång under Knuts år på gruppbostaden flyttade en ny pensionär in, någon att prata med för Knut. Men det dröjde inte länge förrän den nyinflyttade hade blivit lika tyst och försjunken som de andra. Åter lägrade sig tystnaden och döden över samslingen. Knut, fastän äldst, var ofta den ende som visade tecken på själsligt liv. Men det räcker inte att komma ut när någon som Bertil kommer en gång i veckan, kanske inte ens om en tålig son eller dotter kommer varje dag. Hur som helst, många har ingen.

"En stukad människa kan inte vara förbannad," sade Knut. För övrigt, om någon gammal skulle våga protestera på det enda sätt som kan vara möjligt när ord och tanke sviker, genom att t.ex. banka och slå med en fjärrkontroll, kan ordning och tystnad återställas med neuroleptikamedicin. Då, om inte förr, är meningen i Ditt liv utplånad. Då, om inte förr, är Du slutligt stukad.

En gång när Bertil anlände satt Knut ute i köket: "Hej Knut!" - "Hej Bertil! Ja, här sitter jag på fattighuset."

Våra "fattighus" har högre materiell standard än forna tiders. Men är de bättre? Hebrianas jämförelse av Knuts boende med ålderdomshemmet i Pajala på 60-talet ger intrycket att vi tvärtom skapar allt mer själödödade miljöer för de gamla:

"När jag var liten, hyrde vi en lägenhet nära ålderdomshemmet. De gamla brukade rymma till min mamma. Jag minns en gumma. Hon hade sin kudde med sig. Dessa ständiga rymningar! Då kunde det bli lite roligt. Där fanns inga lås och koder. Knut kan inte rymma. Och bli hittad. Han har det bara förödande tråkigt."

Detta var Knuts ord: "Fattighus, anstalt, skräphög."

Fattighus - i dagens Sverige!? Sanningen är att förlust av mening är den svåraste fattigdomen. Förlust av mening är det verkliga helvetet. Allt kan bli fel om man glömmer syftet med det man gör. Det blir fel om man planerar, bygger och driver äldrevård men tappar MENINGSPERSPEKTIVET.

"När man blivit så här gammal är man beroende av andras initiativ," konstaterade Knut.

Första och sista frågan, antingen det gäller vården av en enskild gammal människa, att bygga ett äldreboende, eller att formulera en nationell äldrepolitik, borde vara: Vad är meningen? Hur bygger och ordnar vi en äldrevård som skapar förutsättningar för meningsfullt liv?

Lars Mårtensson